

15-ий піхотний полк у битві при Асперні

Юрій Мочніков

2 1 травня 2009 року виповнилось 200 років із дня, коли почалася битва при Асперні. Серед полків, що особливо відзначились у ній, є один, історія якого пов'язана зі Львовом, — це 15-ий піхотний (галіцький) полк (із 1818 року він постійно рекрутувався у Східній Галичині)¹.

Полк був сформований у 1701 році й отримав назву Лотаринзький ляйбрегімент Оsnabрюк (Lothingishes Leibregiment Osnabrück). Першими полковниками-власниками полку були представники Лотаринзького дому. XVIII сторіччя почалось із війни за іспанський спадок, яка охопила значну територію Західної Європи і в якій лотаринзькі герцоги виступили на боці австрійських Габсбургів. Новосформований полк відразу розпочав свій бойовий шлях: до 1706 року він воював на Райні (облога та взяття Ляндау 19.06–12.09.1702, битва при Штольгофені 19.04.1703), у 1706 був переведений до Італії (облога Сузи), а з 1708 року воював у Іспанії (битви при Альменарі 10.07.1710 та Віллавісьозі 10.10.1710)².

У 1736 році після весілля герцога Франца-Степана та Марії-Терезії Лотаринзький дім поєднався з Австрією ще й родинними зв'язками. За можливість одружитися з доночкою імператора Карла VI Франц-Степан змушений був заплатити чималу ціну, передавши Франції свої володіння — герцогства Лотарингія та Бар. Колишній Лотаринзький полк, власником якого на той час був рідний брат герцога Карл Лотаринзький (майбутній австрійський генерал-фельдмаршал), перевели до Богемії і зробили суто австрійською частиною (яка навіть отримала нового шефа — графа Лукаса де Паллавічіні). У XVIII столітті полк брав участь у всіх численних війнах, які

вела Австрія. Наприкінці сторіччя почалося багаторічне військове протистояння Австрії та Франції (спочатку королівства, потім республіки, а згодом імперії). Як і багато інших, 15-ий полк неодноразово схрещував зброю з французами, переживаючи і насолоду перемог, і гіркоту поразок (18 травня 1794 року полк брав участь у битві під Неєрвіндено, де австрійські війська, очолювані ерцгерцогом Карлом, здобули рішучу перемогу, а у 1805 році два батальйони полку були оточенні в Ульмі й у складі 25-тисячного гарнізону змушені були скласти зброю)³.

Поразка під Аустерліцем привела до підписання миру з Францією, згідно з яким імператор Франц відмовився від титулу Імператора Священної Римської Імперії, а Австрія зазнала територіальних втрат. Поразка спонукала розпочати реформування армії. Та, на жаль, коли весною 1809 року вибухнула нова війна, значна частина цих реформ була здійснена лише наполовину. Суттєвий вплив мало і погіршення фінансового становища Австрійської імперії (насамперед через скорочення надходжень із податків), особливо в умовах збільшення чисельності військ майже у півтора рази. 29 вересня 1807 року шефом полку було призначено фельдмаршал-лейтенанта фрайгера Антона фон Цаха⁴ — саме під його ім'ям полк і взяв участь у військовій кампанії.

За штатами 1808 року кожен піхотний полк складався з 3 батальйонів — 1-ий та 2-ий були діючими, а 3-ій залишався в окрузі рекрутування⁵ і готовував поповнення. Діючий батальйон складався з 6 піхотних та 1 гренадерської роти⁶ (чисельністю 178 і 138 унтерофіцерів та солдатів відповідно). Okрім того, у військовий час кожна рота доповнювалася

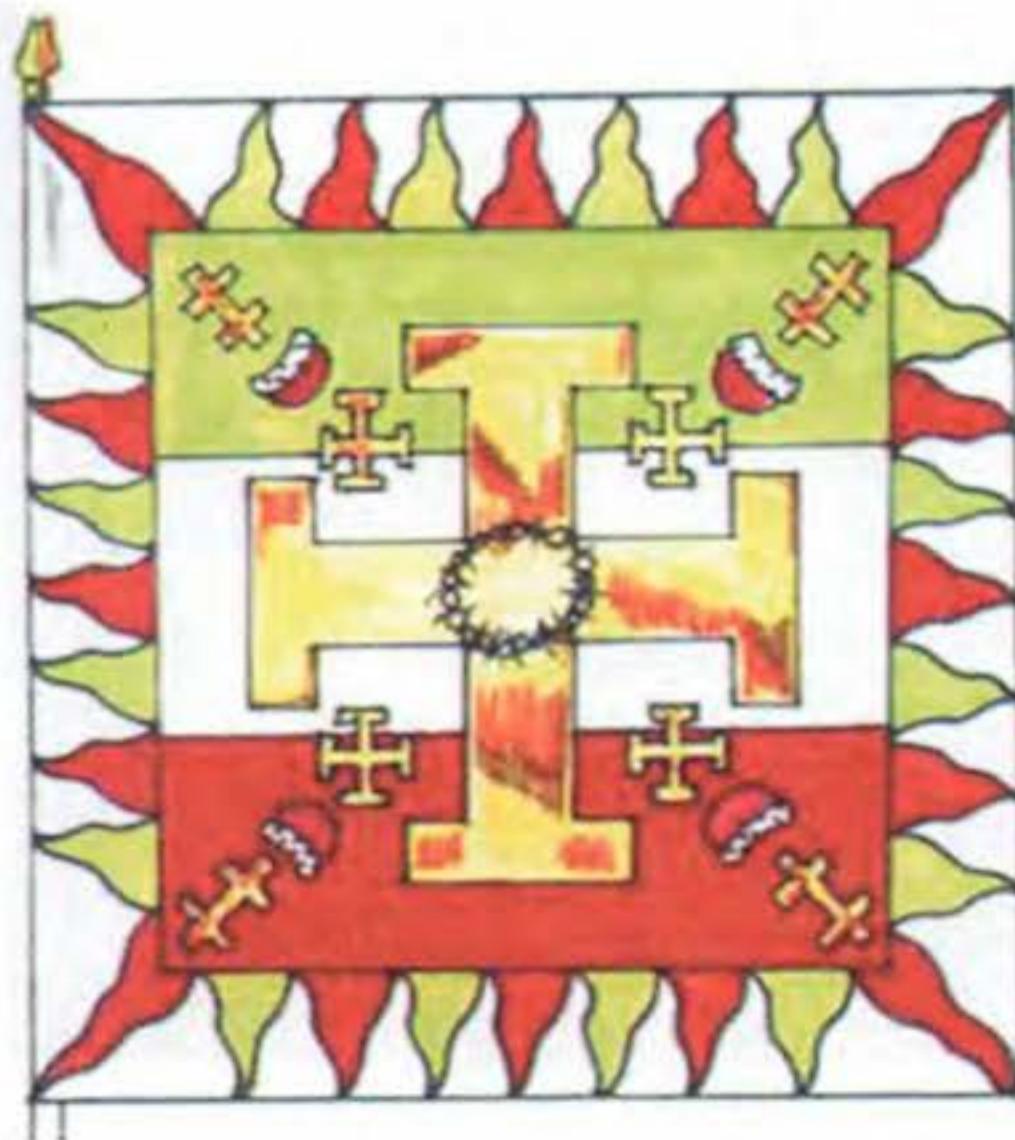
Прапор роти полковника Лотаринзького ляйбрегіменту у 1701 році

20 солдатами та 2 капралами. Таким чином, бойовий склад полку мав би становити понад 2,5 тисячі вояків, але через те, що багато відпускників не встигли повернутися до своїх частин, чисельність виявилася меншою⁷.

Разом із 57-им піхотним Йозефа Коллоредо полком 15-ий полк утворював бригаду генерал-майора Венцеля Буреша фон Грайффенбаха, що в складі дивізії фельдмаршал-лейтенанта Томаса фон Бреді оф Лонгхти

входила до 2-го армійського корпусу, очолюваного генерал-фельдцехмайстром графом Карлом Йозефом фон Коловрат-Краковскі.

10 квітня полк під командою полковника Людвіга Карпе фон Карпенштайна в складі 2-го корпусу перейшов австрійсько-баварський кордон. За відсутності Наполеона французькі та союзницькі війська у Південній Німеччині очолював маршал Бертьє. Він був дуже хорошим начальником штабу, втім виявився абсолютно нездатним прияти самостійні рішення. Погана погода, відсутність надійних даних розвідки і несподівана зміна напряму головного удару австрійцями⁸ привели до того, що Бертьє розгубився і значною мірою втратив управління військами. Його намагання буквально виконувати накази імператора тижневої давнини тільки погіршило ситуацію. Все це дозволило ерцгерцогу Карлу досягти успіху на першому етапі воєнної кампанії, відтіснивши баварські війська і створивши загрозу корпусові Даву. Однак тільки-но командування військами перебрав на себе Наполеон, воєнне щастя перейшло на бік французів. 20 квітня 2-ий корпус Коловрата захопив Регенсбург, опанувавши важливу переправу через Дунай, але ще напередодні, 19 квітня, Наполеон, перехопивши ініціативу, біля Тайгн-Гаузу завдав удар 3-му корпу-

Ротний та батальйонний прапори Лотаринзького ляйбрегіменту під час війни 1700–1714 років

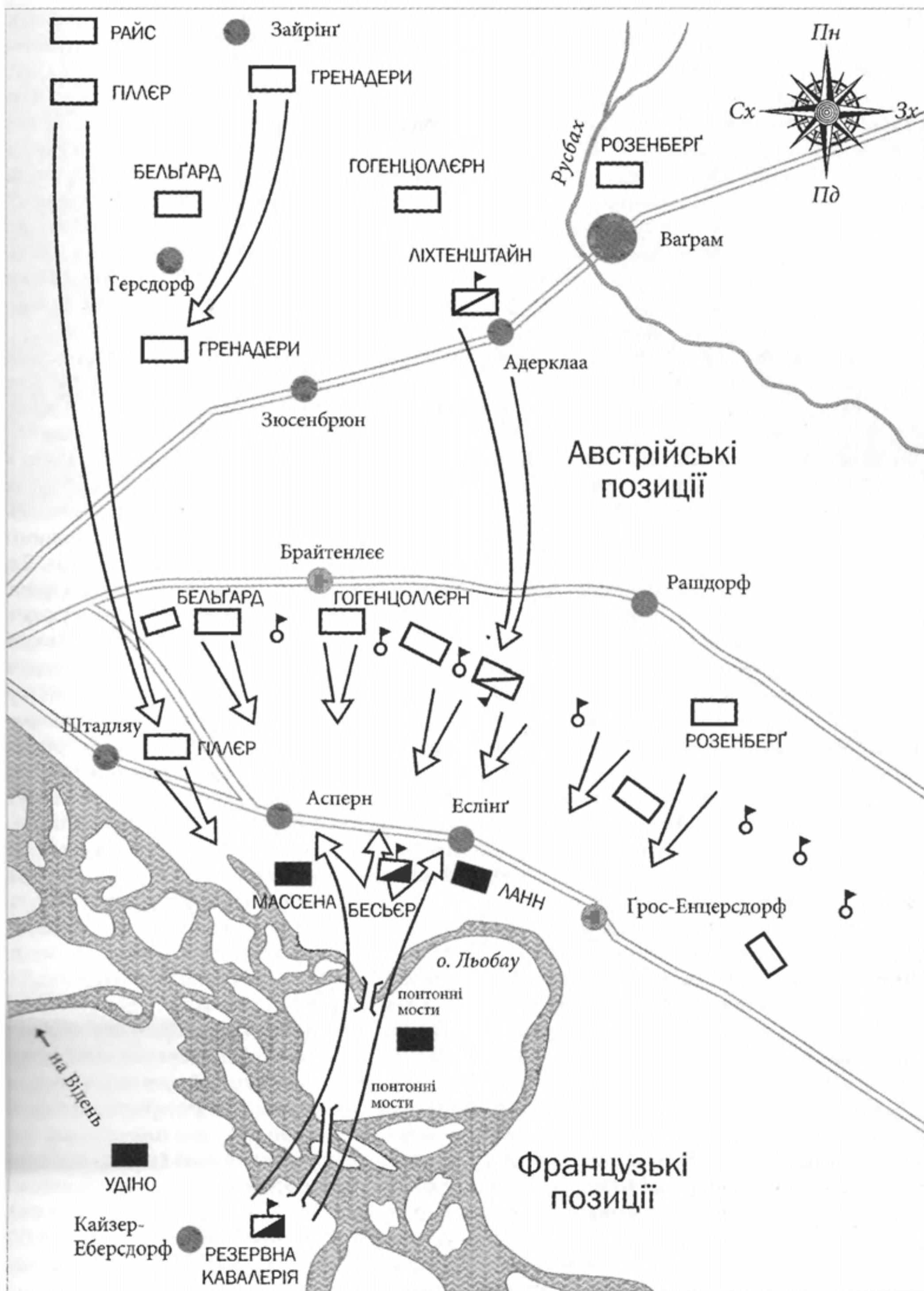

Ерцгерцог Карл (1771–1847), головнокомандувач австрійської армії у 1809 році

сові Гогенцолерн-Гехінгена, що висунувся вперед. Уранці 20 квітня ерцгерцог Карл розіслав накази, плануючи зосередженим ударом завдати поразку супротивникам, та подальший перебіг подій поставив хрест на наступальних планах австрійців. П'ятиденна операція, яку провели французи у трикутнику Абенсберг–Екмюль–Ляндсгут, розрізала австрійські війська навпіл, змусивши північну частину відійти до Регенсбурга, а південну переправитися через р. Ізар біля Ляндсгута і відходити в напрямку Відня. Останні бої у Баварії розгорнулися 23 квітня у передмістях Регенсбурга, де 2-ий корпус (який зазнав найменших втрат) мав прикрити переправу австрійських військ. Незважаючи на чисельну перевагу ворога, австрійці на цілий день затримали супротивника, після чого відійшли, знищивши за собою міст через Дунай. Саме під час штурму Регенсбурга Наполеон отримав своє перше поранення в ногу кулею, випущеною з далекобійної тірольської рушниці⁹. Попри те, що Наполеон зміг не лише «викрутитись» із цієї складної ситуації, а й, врешті, перемогти, результати перемоги виглядали не надто переконливими — жоден із

Ерцгерцог Карл та його штаб під час битви під Асперном. Худ. Й. П. Крафт, 1817 рік
(у центрі зображені самого ерцгерцога, а також генерала Ліхтенштайна, полковника Вімпфена
(начальник штабу), генералів Гіллера, Бельгарда, Гогенцоллерна та Розенберга)

Загальна схема битви при Асперні

(за виданням: Анри Лашук. Наполеон. Походы и битвы 1796–1815. – Москва, 2004)

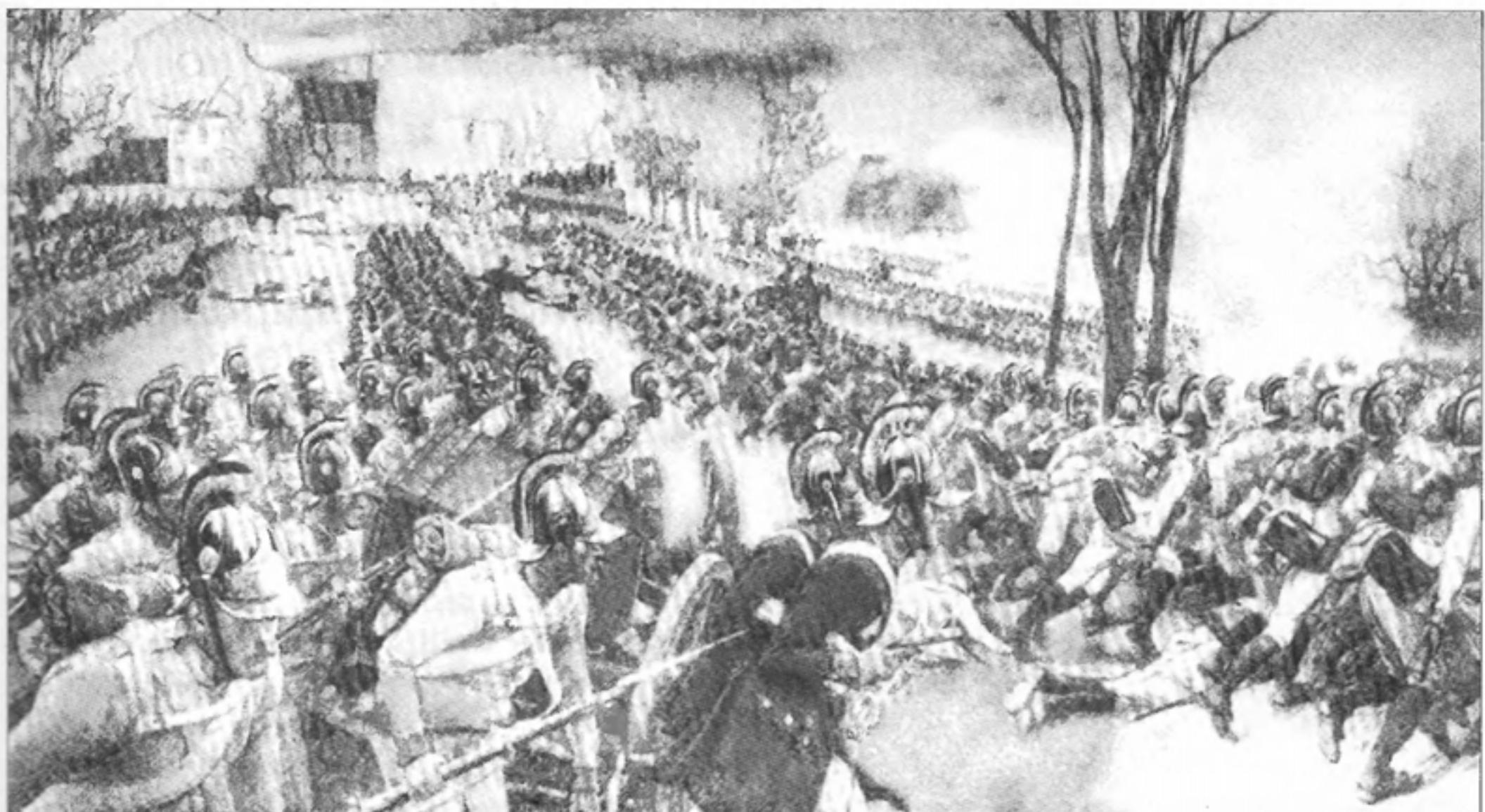
корпусів супротивника не був розгромлений, і австрійські війська, незважаючи на відчутні втрати, зовсім не були деморалізованими і організовано відступили, демонструючи готовність продовжувати боротьбу.

Доки ерцгерцог Карл просувався на схід північним берегом Дунаю, французи рушили у напрямку Відня. Цей марш не був для них легким — під Еберсбергом війська маршала Массени зазнали кривавих втрат під час переправи через річку Траун і намагань відтіснити ослаблений корпус Гіллера; та це не завадило останньому переправитись через Дунай біля Кремса і долучитись до головних австрійських сил. 10 травня французький авангард підійшов до Відня. Те, що до французів надійшли підкріплення, змусило ерцгерцога Максиміліана, котрий командував 35-тисячним віденським гарнізоном, залишити місто і відійти за Дунай, висадивши у повітря Таборський міст¹⁰. 13 травня Наполеон в'їхав у Відень і облаштувався в «своїх» апартаментах у Шьонбруні. Нечисленні французькі газети подавали взяття столиці супротивника як надзвичайний успіх, але Наполеон не належав до людей, здатних підпадати під владу примарних ілюзій: допоки в Австрії залишалася боєздатна польова армія, мови про мир йти не могло. От тільки для того, щоби завдати цій армії остаточно-го удара треба було вирішити надзвичайно складне завдання: переправитись на очах супротивника через повноводний Дунай, закріпитись, підтягти резерви і розгорнути свої сили для битви.

Французький імператор відразу почав готоватися до переправи. Спроба маршала Ланна перетнути Дунай вище Відня біля Нуссдорфа закінчилася невдачею, але відвернула увагу від атаки маршала Массени на острів Льобау, який він і зайняв 19 травня. Тепер армії супротивників розділяла лише протока Штадтлєр-Арм завширшки 120 метрів. До полуночі 20 травня острів було з'єднано з «віденським» берегом мостом, що складався з двох секцій, для будівництва яких французи використали захоплені під Ляндсгутом австрійські pontons. Проте танення снігів підняло рівень Дунаю і для моста не вистачило pontonів, тому довелося застосувати опори зі стовбурів дерев, увігнаних в річкове дно (через це міст вийшов надто нетривким, що

своєю чергою ледве не призвело до поразки французької армії)¹¹. В ніч із 20 на 21 травня корпус Массени перейшов через Дунай і зайняв населені пункти Асперн та Есслінг, між ними вздовж греблі розташувалася кавалерія генерала Лассалля, а за ним — піхотна дивізія Леграна та кірасири д'Еспаня. Коли почала переправлятися легка кавалерійська дивізія генерала Марюла, міст розірвало течією. До ранку сапери його полагодили, однак Наполеон, прагнучи закінчити переправу військ якомога швидше, на таке «попередження» не відреагував.

Вранці 21 травня обидві армії виявилися неготовими до вирішальної битви. Наполеон устиг переправити лише 17000 піхоти, 4500 легкої і 2500 важкої кавалерії, 40 гармат — чого було недостатньо. Невелика чисельність військ супротивника змусила ерцгерцога Карла вважати, що переправа у цьому місті є лише відволікаючим маневром, а головного удара буде завдано у районі Нуссдорфа. Та, враховуючи свою значну чисельну перевагу, він все ж таки наважився почати наступ. О 9 ранку командири корпусів (напередодні битви у командуванні австрійських корпусів відбулися зміни — генерал-фельдцехмайстер Коловрат очолив 3-ій корпус, а 2-ий прийняв фельдмаршал-лейтенант князь Фрідріх Гогенцолерн-Гехінген) були запрошенні до штабу ерцгерцога у Герсдорф, де їм повідомили план баталії. Все ще остерігаючись переправи вище за течією, Карл розмістив тут 5-ий корпус ерцгерцога Людвіга¹², а решта військ була розділена на 5 колон: більшість сил (1, 2, 3 колони, які відповідно складали 6-ий, 1-ий та 2-ий корпуси) була сконцентрована на лівому фланзі навпроти Асперна (і в разі потреби їх можна було задіяти, якби французи здійснили переправу на новому місці); 4 і 5 колони (4-ий корпус) мали атакувати Есслінг. Проміжок між двома ударними угрупованнями зайняла резервна кавалерія князя Ліхтенштайн¹³ (яка вже під час висування на передові позиції була послаблена тим, що на вимогу керівників колон окремі загони відправили для прикриття піхоти). Загалом в атаці планувалося задіяти 80000 військових за підтримки 288 гармат. Перед початком маршу військам зачитали наказ головнокомандувача, в якому їх закликали виявити хоробрість задля вирішення долі

Австрійська піхота, застосовуючи стрій «дивізійних мас», атакує Асперн. Худ. Ф. Вюбер

монархії і власної свободи. Під гуркіт барабанів, з розгорнутими прaporами і вигуками «Хай живе Цісар!», «Хай живе Карл!» австрійські війська рушили вперед¹⁴.

Для наступу 2-ий корпус вишикувався у дві лінії. Центр першої лінії займала бригада Буреша — 2 батальйони 15-го полку Цаха (1548) і 2 батальйони 57-го полку Коллоредо (2064). Перша атака на Асперн розпочалась о 16.30. Подальші події на цьому пункті (а з 18.00 і біля Есслінга) нагадували коливання маятника: атака австрійців, котрі після запеклого бою захопили більшу частину містечка, потім контратака французів, які після не менш запеклого бою повернули собі позиції. Ці коливання продовжувалися до настання сутінків, залишаючи на землі тіла загиблих та поранених. Під час перших атак на Асперн дії 3-ої колони обмежились обстрілом з гармат правого флангу позицій французів. Поступове наближення 2-го корпусу викликало занепокоєння Наполеона: внаслідок цих дій зосереджені в Асперні сили могли бути відрізані від переправи й оточені. Тому він віддав наказ кавалерії атакувати кавалерію австрійців у центрі і зв'язати боєм 2-ий корпус. Першою пішла у наступ легка кавалерія генерала Марюла. Відкинувши кавалерію князя Ліхтенштайна, французи атакували піхоту 2-го корпусу.

Перед тим, як перейти до опису подальших подій, слід більш детально зупинитися на тогочасній тактиці австрійської піхоти. Згідно з уставом 1807 року, щоби збільшити маневреність піхоти на полі бою, було запроваджено тактику «дивізійних мас»: шість рот батальйону, розгорнувши по фронту дві роти (дивізіон), за небезпеки кавалерійської атаки змикали ряди (кожна рота шикувалась у шість шеренг), утворюючи суцільну колону, найжачену навсібіч багнетами. З відстані 200 кроків вогонь відкривала друга шеренга, з відстані 50 кроків починала вогонь перша. В цей час третя та четверта шеренги заряджали мушкети і передавали їх у передні. Коли кавалерія наблизялася впритул, перша шеренга припиняла вогонь і застосовувала багнети проти коней, а друга — проти вершників. Третя шеренга починала стрільбу, цілячись у вершників, а четверта заряджала мушкети. За відсутності артилерії кавалеристи не мали жодних шансів прорвати або розсісти таку колону, особливо враховуючи те, що «дивізійні маси» шикувались у шаховому порядкові на відстані 60 кроків одна від одної і могли вести перехресний вогонь, підтримуючи одну одну¹⁵.

Наскочивши на вишикувану таким чином піхоту, кавалерія Марюла не втримала порядку і змушенна була відступити. Легку

кавалерію замінила кірасирська дивізія д'Еспаня, підкріплена ще двома полками з дивізії Сен-Сюльпіса, які щойно переправились на плацдарм. На відстані 300 кроків від австрійців «залізні люди» Наполеона вирівняли ряди і запропонували австрійцям скласти зброю. Відповідь була короткою і красномовною — пролунав залп. Набираючи швидкість, кірасири помчали вперед. Піхота Гогенцолерн-Гехінгена у бездоганному порядковій без єдиного пострілу дочекалася поки супротивник наблизиться на відстань 15 кроків і тоді відкрила такий нестимний вогонь, що, за словами очевидця, французького офіцера-кавалериста, це нагадувало виверження вулкану. Поле бою затягло хмарами порохового диму, який підсвічували спалахи пострілів. Рівні ряди кавалерії зламались, вершники безладно метались між колонами піхоти серед іржання коней та людських зойків. Австрійська кавалерія, яка встигла відновити порядок, довершила розгром французів. Спостерігаючи за тим, як австрійська кавалерія переслідує французьких кірасирів, Наполеон припустив, що супротивник намагається прорвати його центр, і кинув у бій свій останній резерв — кавалерію генерала Нансуті, якого мала підтримати поріділа кавалерія Марюла. Генералові вдалося зупинити австрійську кавалерію, але вогонь двох флангових батальйонів поклав край подальшому просуванню. Атака кінних егерів Марюла виявилася результативнішою — проскочивши крізь першу лінію піхоти, вони домчали до австрійських батарей. Але піхота 2-го корпусу, відбивши атаку, встояла і цього разу. Вечірні сутінки накрили поле бою і на цьому перший день битви закінчився.

Протягом ночі обидві сторони готовувалися до продовження битви. Незважаючи на кількаразовий розлам мосту, Наполеон продовжував нарощувати сили, та відбувалося це дуже повільно — до ранку в його розпорядженні було лише 60000 піхоти, 12000 кавалерії і 152 гармати. Попри малу чисельність своїх сил, французький імператор запланував ранком 22 травня перейти у наступ. Він надто оптимістично оцінював майбутнє і був цілком переконаний, що наступний день неодмінно принесе йому чергову перемогу. Але ерцгерцог Карл, перебуваючи

в новій головній квартирі у Брайтенлесе, теж був задоволений перебігом подій, оскільки його війська відбили усі атаки супротивника, завдавши йому значних утрат. Він також запланував перейти у наступ і віддав відповідні розпорядження: 2-й корпус посунувся на кількасот кроків уперед, а місце ззаду і правіше зайняв Резервний grenaderський корпус. Австрійці готові були задіяти не менше 100000 солдатів за підтримки 260 гармат¹⁶.

Аби забезпечити успіх наступу в центрі, Наполеон мав укріпити фланги в Асперні та Есслінгу. Саме тут, вже о 5 ранку, розпочалася битва. Вибивши австрійців з обох містечок і надійно там закріпившись, французи зміцнили своє становище. Настав час вирішального удару. Спочатку черговий раз французька кавалерія очистила поле бою від австрійської кавалерії, а потім пішли у наступ піхотні колони маршала Ланна. План був простий: три дивізії Ланна мали прорвати фронт 2-го корпусу, після чого у прорив буде введено корпус маршала Даву (а Наполеон був впевнений, що до цього часу він встигне перейти міст). Посування французьких колон було настільки грізним, що декотрі з молодих рекрутів не витримали й полишили стрій, і лише унтер-офіцери змусили їх повернутись¹⁷. На підкріплення піхоти було висунуто артилерію і її смертоносний вогонь змусив французів зупинитись. Аби усунути цю перешкоду, в бій кинуто кавалерію. Якщо на лівому фланзі 3-ої колони легка французька кавалерія не змогла посунути піхоту австрійців ні на крок, то на правому фланзі удар кірасирів було завдано у стик піхоти і кавалеристів Ліхтенштайна. Вимучені попередніми боями, австрійські кавалеристи змушені були відійти за лінії піхоти, а французи, прорвавшись до третьої лінії, влаштували суцільний безлад (два іррегулярні полки з бригади Керекеша¹⁸ взагалі полишили поле бою). Ситуацію врятував 15-ий полк, що опинився у самому епіцентрі атаки французької кавалерії. Зімкнувши ряди, він втримав фронт і своїм вогнем змусив кавалерію змішати ряди. Побачивши, що атака піхоти зупинена, а наступ кавалерії відбито, Наполеон вирішив застосувати маневр, що приніс йому успіх під Фрідляндом. Тоді батареї французької артилерії з

мінімальної відстані змели своїм вогнем правий фланг російської армії. Як свідчить капітан 15-го полку, «ворог висунув проти нас свої батареї, що виглядали суцільною чорною смugoю, маючи намір розгромити нас нищівним артилерійським вогнем»¹⁹. Зосереджений артилерійський вогонь почав трощити шеренги білих мундирів, роблячи в них жахливі прориви. Ситуація була тим важчою, що гармати знаходилися на межі досяжності мушкетного вогню. З кожним залпом шеренги ріділи, допоки в складі 1-го батальйону полку залишилось не більше 200 вояків, що збились довкола своїх офіцерів та батальйонного прапора. Здавалося б, розв'язка неминуча і після загибелі цієї купки нескорених вже ніщо не зможе завадити перемозі...

Та відбулась подія, яку не зміг передбачити навіть Наполеон з його військовим генієм, або ж, точніше, яку він, через самовпевненість, не мав наміру враховувати. Впродовж дня, 21 травня, австрійці спускали за течією стовбури дерев та палаючі човни, намагаю-

Ерцгерцог Карл з прапором полку Цаха під час битви при Асперні. Худ. Й. П. Крафт, 1812 рік

«Аспернський лев» на Площі Героїв у Відні. Скульптор А. фон Фернкон

чись перервати зв'язок між обома берегами. Кілька разів ці спроби виявилися успішними, та через невеликий розмір брандерів руйнування не були достатніми (набагато більші проблеми французам завдавало підняття рівня Дунаю). З поновленням битви наступного дня австрійці відновили спроби зруйнувати міст. За пропозицією одного з австрійських офіцерів, у напрямку переправи було пущено підпалений водяний млин. Застосування цього імпровізованого брандеру перевершило усі сподівання. І справа полягала не так у тому, що в результаті було вщент зруйновано значну частину мосту і позбавлено французів можливості отримання підкріплення, як у тому, що це сталося саме в той момент, коли ці підкріплення були вкрай необхідні для завдання вирішального удара.

Рапорт про пролам мосту ерцгерцог Карл отримав приблизно о 9 ранку, практично одночасно з повідомленням про критичне становище у центрі. Розуміючи, що, втримавши позиції, він не лише уникне поразки, а й зможе сподіватися на перемогу, австрійський головнокомандувач вжив рішучих заходів: гренадерські дивізії Лінденau та д'Аспре отримали наказ висунутись у першу

лінію, закривши розрив, утворений відступом кавалерії, а сам ерцгерцог попрямував до 15-го полку. Наблизившись до прапорносця, Карл вихопив прапора і високо підійняв його над головою. Довкола цього символу військової звитяги швидко зібралися залишки полку і під проводом свого полководця пішли у штикову атаку, змусивши французькі батареї відступити. Натомість Наполеон, отримавши прикру звістку, був змушений віддати наказ про припинення атак. Утім, пролам мосту не лише залишив французів без резервів, а й позбавив можливості довозу боєзапасів. Отож, наступним наказом стала також вимога ощаджувати набої. Зменшення інтенсивності вогню не пройшло повз увагу австрійців. Скориставшись цим, густі колони гренадерів за підтримки 2-го корпусу пішли вперед. Настала черга французів продемонструвати витримку. Давши ворогові можливість підійти впритул, французька піхота та артилерія відкрили вогонь. Кожен постріл знаходив свою ціль, і австрійці, зазнаючи важких втрат, змушені були зупинитись, а згодом і почати відступ. Французька кавалерія перейшла в контрнаступ, та її зустріли залпи піхоти, а кавалерія Ліх-

Листівка з нагоди 100-річчя битви під Асперном

тенштайна відкинула французів остаточно. Під час переслідування по австрійських кавалеристах було виконано кілька картечних залпів і ті були змушені сховатись за лініями піхоти. Напруживши останні сили, австрійці о 14.00 захопили Асперн, а годиною пізніше, після запеклого бою, і Есслінг. Лише ненадовго французи повернули тут свої позиції, кинувши в бій два гвардійських полки, але на штурм вже вщент зруйнованого Есслінга пішли гренадери д'Аспре. Ціною жахливих втрат (від вогню супротивника і, почали, власної артилерії), що сягли катастрофічних розмірів²⁰, вони вибили французів і це стало останньою перемогою австрійців. Намагаючись уникнути подальших втрат, ерцгерцог Карл висунув перед артилерію, яка відкрила спустошливий вогонь по французьких військах. Врешті, о 16.00 Наполеон віддав наказ про відступ²¹.

Від остаточного знищення французькі війська врятували сутінки, нестача набоїв у австрійських артилеристів²², героїчні зусилля саперів генерала Пеллетье, котрі полагодили міст, і нерішучість ерцгерцога Карла. На відміну від Прейсіш-Ейлауської баталії, коли Наполеон міг втішитись хоча б тим, що супротивник полишив поле бою, битва під Асперном та Есслінгом виявилася безумовною перемогою австрійської армії. І значення її було тим більше, що вона була отримана над самим Наполеоном.

Та обидві сторони зазнали суттєвих втрат: австрійці — 4236 вбитими, 16304 пораненими, 837 полоненими і 1903 пропалими безвісти, а втрати французів були ще більшими — понад 7000 вбитих і 16000 поранених. Окрім того, австрійці втратили 1 штандарт і 6 гармат, захопивши 2 прапори і 3 гармати. Особливо важкими виявилися втрати у командному складі французької армії — 9 дивізійних²³ і 10 бригадних генералів²⁴. Та найважчою втратою для Наполеона стало смертельне поранення його старого бойового товариша — маршала Ланна. Перемога підняла бойовий дух австрійських вояків²⁵ і навіть союзники Наполеона, прусський король та російський імператор, надіслали неофіційним шляхом свої поздоровлення австрійському головнокомандувачу²⁶.

Дводенна баталія виснажила обидві сторони і цілий місяць на берегах Дунаю пану-

вала тиша. Це імпровізоване перемир'я супротивники використали для підтягування резервів та поповнення поріділих полків. Поповнення отримав також і 15-ий полк, чисельність його двох батальйонів досягла 2080 вояків. Але ресурси Австрійської імперії були непорівнюваними з ресурсами Наполеона та його сателітів. Прагнучи реваншу, він готовувався до нової битви. Жодна дріниця не проходила повз його увагу — місце нової переправи вибране південніше, острів Льобау планувалося з'єднати з північним берегом відразу шістьма мостами, додатково захищеними від атак брандерів і прикриті батареями. Коли зранку 5 червня перші французькі вояки ступили на північний берег і мости були закінчені, у розпорядженні Наполеона перебувала армія чисельністю 190500 чоловік та 617 гармат. Австрійський командуючий міг виставити лише 137700 чоловік і 414 гармат, а тому вирішив дотримуватись оборонної тактики, розраховуючи на контратаки²⁷. 2-й корпус зайняв позиції на Русбахських висотах і впродовж бою втримав свою позицію, незважаючи на всі спроби корпусу Удіно її захопити. Доля битви, що тривала два дні, була вирішена ударом, який корпус Даву завдав правіше від розташування 2-го корпуса в напрямку на Маркграфенберг. Завдяки цьому центр австрійців було прорвано. Залишившись без резервів, не маючи звісток про наближення корпусу ерцгерцога Йоганна²⁸, Карл наказав відступити. Хоча нарешті Наполеон здобув перемогу, мала вона гіркий присмак: втрати перевищили аспернські — 27500 вбитими та пораненими супроти 23700 вбитих та поранених австрійців; трофеї, у порівнянні зі затраченими зусиллями, мізерні — 7500 полонених, 10 прапорів та 20 гармат супроти захоплених австрійцями 10000 полонених, 12 «орлів» і 21 гармата²⁹. Та найважливішим було те, що австрійська армія відступила впорядковано і зберегла боєздатність. Розуміючи, що ще одна битва залишить Австрію без армії, ерцгерцог Карл запропонував перемир'я³⁰, яке Наполеон охоче прийняв, підписавши його 12 червня.

Кінець війні поклав Шьонбрунський мир, згідно з яким Австрія втратила значну територію разом із 3 мільйонами своїх підданих і змушена була скоротити чисельність

армії до 150000 та виплатити 85-мільйонну контрибуцію. Це були важкі умови, утім — непорівнювані з тим приниженням, яке була змушені пережити Прусія у Тільзіті. І головна заслуга у цьому належала стійкості австрійських солдатів, зокрема і солдатів 15-го піхотного генерал-фельдцехмайстра Цаха полку. Слід зауважити, що 22 травня (другий день Аспернської битви) було визначено Днем полкового свята цього підрозділу.

Союз Австрії та Франції був вимушеним. Це розуміли абсолютно всі, і одним із проявів ставлення до цього союзу стало різно-рідне демонстративне нагадування про патріотичний підйом, що супроводжував війну 1809 року, і, зокрема, про перемогу під Асперном. Наочним прикладом служить те, що у 1812 році 32-річний художник Йоган Петер Крафт малює картину «Ерцгерцог Карл з прапором полку Цаха в битві при Асперні у 1809 році», яку зараз можна побачити у Віденському музеї війська.

З 1809 по 1813 рік полк був розквартирований у Богемії, утім приєднання Австрії до антинаполеонівської коаліції дало можливість воякам полку знову продемонструвати свої бойові здібності. Разом зі своїм «сусідом по Асперні» — Йозефа Коллоредо піхотним полком № 57, 15-ий полк Цаха утворив бригаду, очолену генерал-майором Шьоффером фон дер Мульда. Ця бригада в складі IV корпусу пройшла шлях від Дрездена до Лейпцига, закінчивши війну переможним маршем вулицями французької столиці.

У 1848 році, коли в Європі вибурала революція, а Австрійська імперія знаходилася на порозі війни з угорцями, було прийнято рішення спорудити у центрі Відня два пам'ятники найвидатнішим австрійським полководцям. Це мало повернути повагу до уряду і відновити довіру до австрійської армії. Втілення цього масштабного проекту доручили скульпторові Антону Домініку фон Фернкорну. Згідно зі задумом автора, для пам'ятника ерцгерцогові Карлу було обрано саме той момент битви під Асперном, коли він очолив атаку з прапором 15-го полку у руці. 20-тонний монумент мав стати не тільки найбільшим за вагою у Європі, а й дуже динамічним та складним за композицією. Роботи розпочалися у 1853 році і коштували 300 тисяч гульденів. Закінчити будівництво

пам'ятника планувалось до 50-ої річниці битви, але навіть попри те, що, за наказом цісаря Франца-Йосифа, максимально прискорили роботи і для виготовлення пам'ятника було передано мідь із віденського арсеналу, урочисте відкриття відбулося лише 21 травня 1860 року — у 51 річницю початку битви під Асперном³¹.

Варто згадати, що історія полку у XIX столітті виявилася доволі небагатою на воєнні подвиги, та все ж сталася подія, яка додала лаврів у вінок його слави. 1866 року почалася війна з Прусією. Ця війна була настільки ж швидкоплинною, наскільки й нещасливою для австрійців. 15-ий Адольфа герцога Нассауського піхотний полк під командуванням полковника Карла фон Тегетгофа входив до складу VIII армійського корпусу ерцгерцога Леопольда. Доля війни та питання про те, хто буде домінувати у Німеччині,

Листівка 1918 року (зображені шеф полку генерал-полковника Фрідріха фон Ґеоргі та командирів цього полку під час Першої світової війни)

було вирішено під час битви під Кьоніггрецем (тепер Градець Кралове у Чехії), де 3 липня 1866 року 215-тисячна австрійська армія генерал-фельдцехмайстра ріттера Людвіга Августа фон Бенедека протистояла наступу трьох прусських армій та їхніх союзників, що налічували 220 тисяч вояків. VIII корпус разом із саксонцями займав позиції на лівому фланзі, де впродовж цілого дня вів бої з прусськими підрозділами. Поступово відступаючи і зазнаючи при цьому важких втрат, корпуси завдяки запеклому опору не дали обійти австрійську армію на цій ділянці фронту. Загалом багато австрійських полків, продемонструвавши надзвичайну відвагу під час битви, повели себе не дуже добре, коли прусські війська обійшли правий фланг, створивши загрозу шляхам відступу³². Винятком стали лише австрійська кавалерія та війська правого флангу, що зберегли порядок до останнього і своїми контратачами наприкінці дня зупинили наступ супротивника і врятували армію від цілковитого розгрому³³.

Згідно з рішенням Віденського конгресу, під владу Австрії повернувся Тарнопольський округ, утрачений у 1809 році. Саме

сюди і був переведений 15-ий полк; з 1818 року його головною квартирою був Санок, у 1831–1852 рр. — Золочів, у 1853–1894 рр. — Тернопіль, а після цього штаб полку та 3 батальони (2, 3 та 4) облаштувалися у Львові в комплексі касарень на вул. Яблоновських та у касарні на вул. Піярів³⁴. Саме тут йому випало святкувати 100-річчя битви при Асперні. До цієї події у полковій типографії була видана спеціальна листівка.

У серпні 1914 року почалася Перша світова війна. Бойовий шлях 15-го полку розпочався у Галичині, де він вів бої з перших днів, оскільки 11-та піхотна дивізія, до складу якої він входив, була розгорнута з перших днів мобілізації і зайняла позиції біля Бережан. До розгрому російської армії полк перебував на Східному фронті, а потім був передислокований до Італії, де його й застала звістка про припинення бойових дій. Після розпаду Австро-Угорської імперії у листопаді 1918 року припинив своє існування й полк, але на згадку про військову доблесть вояків 15-го піхотного лишився чудовий монумент на Площі Героїв у Відні й численні згадки про цей епізод у мемуарах та книгах військових істориків.

Примітки

- ¹ Див.: Militär-Shematismus des Österreichischen Kaiserthums. — Wien, 1818.
- ² Див.: Kühl A., Hall R. Die Kaiserlichen Regimenter zu Fuß 1700–1714.
- ³ Див.: Die Schlacht bei Neerwinden am 18.3.1793 // <http://www.kuk-wehrmacht.de>; Соколов О. В. Аusterлиц. Т. 2. — Москва, 2006.
- ⁴ Під час битви при Маренго Цах очолював штаб австрійського головнокомандувача в Італії барона Меласа і на другому етапі фактично командував військами.
- ⁵ Згідно з законом про рекрутування 1781 року, були створені полкові округи, з яких проводився набір рекрутів до полку, але великі втрати у чисельних війнах змусили вже у 1782 році організувати в Галичині додаткові рекрутувальні округи (кожен округ поповнював два полки). Завдяки цьому з 1782 по 1802 рік австрійська армія отримала додатково 50000 рекрутів. Ще одним шляхом поповнення полку був набір добровольців. Див.: Hollins D., Burn J. Austrian grenadiers & infantry 1788–1816. — Oxford, 1998.
- ⁶ Гренадерські роти у воєнний час зводились у 4-ротні батальони і діяли як резервні частини окремо від свого полку. Див.: Hollins D., Burn J. Austrian grenadiers & infantry...
- ⁷ Див.: Соколов О. В. Аusterлиц. Т. 2. — Москва, 2006.
- ⁸ Відповідно до попереднього плану, передбачалося завдати головного удару із Богемії північним берегом Дунаю, але коли війська підходили до кордону, ерцгерцог Карл вирішив опертись на комунікаційну лінію, що йшла південним берегом, унаслідок чого на північному березі за-

лишилися лише два корпуси. Незгода з цим рішенням призвела до відставки начальника штабу австрійського головнокомандувача полковника Майєра. Ймовірно, французыка розвідка знала про австрійський план, і завдяки цьому Наполеон, прямуючи до армії, віддав попередні накази Бертьє. Останній же, не маючи досвіду самостійного командування, вирішив, що має дотримуватися цих наказів за будь-яких обставин. Див.: Чендлер Д. Военные походы Наполеона. — Москва, 1999; Castle I. Aspern & Wagram 1809. Mighty clash of Empires. — Oxford, 1994.

⁹ Див.: Лашук А. Наполеон. Походы и битвы 1796–1815. — Москва, 2004.

¹⁰ Під час війни 1805 року маршали Мюрат та Бессьєр хитростю захопили цей міст, що поставило союзників у вкрай скрутне становище, давши можливість Наполеонові діяти на обох берегах Дунаю. Див.: Соколов О. В. Аusterлиц...

¹¹ Див.: Castle I. Aspern & Wagram 1809. Mighty clash of Empires. — Oxford, 1994.

¹² Цей корпус так і не взяв участі у наступній баталії. Див.: Лашук А. Наполеон. Походы...

¹³ До цього корпусу, крім резервної важкої, була включена уся кавалерія, що залишило армійські корпуси практично без кавалерійської підтримки. Див.: Castle I. Aspern & Wagram 1809...

¹⁴ Див.: Kovářík J. 1809. Orel proti orlu. — Praha, 2002.

¹⁵ Див.: Hollins D., Burn J. Austrian grenadiers & infantry...

¹⁶ Военная энциклопедия изд-ва т-ва Сытина. Т. 2. — СПб, 1911.

- ¹⁷ Згідно з мемуарами Марбо — виключно завдяки застосуванню кийків. Див.: Мемуари генерала барона де Марбо. — Москва, 2005.
- ¹⁸ Гусарські полки князя-примаса та Нойтраєра. Див.: Лашук А. Наполеон. Походы...; Castle I. Aspern & Wagram 1809...
- ¹⁹ Див.: Hollins D., Burn J. Ausrtrian grenadiers & infantry 1788–1816. — Oxford, 1998.
- ²⁰ Так у батальйоні Каленберга із 600 вояків після штурму залишилося боєздатними усього 46. Див.: Castle I. Aspern & Wagram 1809...
- ²¹ Там само.
- ²² За два дні бою австрійці зробили 40 тис. гарматних і 1,5 мільйона мушкетних пострілів.
- ²³ Під час кавалерійської сутички у перший день був убитий генерал д'Еспань, а вже під час відступу було смертельно поранено ядром генерала Сент-Ілера, якого за Абенсберг Наполеон обіцяв зробити маршалом за першої ж нагоди.
- ²⁴ Див.: Martinien A. Tableaux par corps et par batailles des officiers tués et blessés pendant les guerres de l'Empire. — Paris, 1890.
- ²⁵ Через два дні після закінчення битви генерали та офіцери, що особливо відзначились у баталії, отримали підвищення та ордени. Серед нагороджених Лицарським Хрестом військового ордену Марії-Терезії був і бригадний командир генерал-майор фон Буреш. Див.: Cudruna L. Biographical Dictionary of all Austrian Generals during the French Revolutionary and Napoleonic Wars // <http://www.napoleon-series.org>
- ²⁶ Див.: Лашук А. Наполеон. Походы...
- ²⁷ Военная энциклопедия изд-ва т-ва Сытина. Т. 5. — СПб, 1911.
- ²⁸ Сам факт появи кавалерії авангарду ерцгерцога Йоганна за правим флангом французьких військ уже після відходу головних австрійських сил спричинив неабиякий переполох в їхніх тилах, оскільки єдиним резервом Наполеона були два піхотних полки Старої гвардії.
- ²⁹ Дізнавшись про результати баталії, Наполеон роздратовано сказав своєму почту: «Ніколи не було подібної битви — ні полонених, ні захоплених гармат. Цей день не принесе жодного результату». Див.: Castle I. Aspern & Wagram 1809...
- ³⁰ Окрім того, дались візаки поранення під Ваграмом і психологічне виснаження австрійського головнокомандувача. Імператор Франц, дуже невдоволений підписанням перемир'я, в особистому листі від 18 червня звинуватив брата у перевищенні повноважень і звільнив його з посади головнокомандувача. 23 червня Карл полишив армію, передавши командування князеві Ліхтенштайну.
- ³¹ Окрім того, Фернкорн спорудив ще два монументи, присвячені Аспернській битві: «Аспернський лев» на тій-таки Площі Героїв і зменшена копія кінної статуї ерцгерцога Карла, що знаходиться у Віденському музеї війська (колишнє приміщення арсеналу). Див.: Новый венский журнал // <http://www.russianvienna.com>
- ³² Відступаючи у цілковитому безладі, австрійські війська навіть пограбували власний обоз, поцупивши ордени свого головнокомандувача генерала Бенедека, які зберігались у його багажі. Дізнавшись про цей ганебний учинок, прусський кронпринц запропонував йому прислати свої нагороди. Див.: Дуршмид Э. Победы, которых могло не быть. — Москва, 2000.
- ³³ Див.: Военная энциклопедия изд-ва т-ва Сытина...; Militär-Schematismus des Österreichischen Kaiserthums. — Wien, 1867.
- ³⁴ Див.: Слободянюк М. Військовий гарнізон Львова напередодні І світової війни // Галицька брама. — Львів, 2007.